

Aký typ lesa je krásny?

Y. Sepänmaa: What Kind of Forest is Beautiful? Život. Prostr., Vol. 40, No. 1, p. 32 – 36, 2006.

Professor of Environmental Aesthetics at the University of Joensuu of Finland presents a paper on different forest types. Each of them is beautiful in a special way, whether it is a natural forest, forest park or cultural, i.e. cultivated forest that now is the ideal type of forest landscape. Also commercial forest, which main purpose is to produce wood material, has to fulfil also aesthetical criteria as well as criteria of quality. All forest types are, except of primary significance, important also from the viewpoint of landscape formation and conservation of its diversity. Also the traces of life can be visible in the forest, they need not be the signs of decline but for example of skilful and responsible management. The author finished his paper with the citation: „A landscape that looks good may not be good, and a landscape that is good may not look good.“

Pretože som estét, je mojou povinnosťou hovoriť o niečom, o čom ľudia často ani nechcú, ani si netrúfajú hovoriť – o kráse. V článku *Bol som bratom ihličnanu* z antológie *Ťahá ma k lesom* hovorí spisovateľ Heikki Turunen nielen o sebe a svojom vzťahu k lesu, ale aj o svojom otcovi. Jeho otec nikdy nepoužíval slová ako „krásny“ – takýto jazyk jednoducho nepasoval do jeho sveta. Obaja, otec aj syn boli v lese ako doma. Hoci tam otec ťažko pracoval, les nebol dôvodom iba na prácu (Turunen, 2003).

Skúsenosti môjho otca sa týkali poľovačiek a potuliek lesmi so psom. A potom tu boli lesné práce. On sám sa rozhodol, ktorý strom treba vyťať, ako treba prácu vykonať a zhodnotil výsledok. Hodnotenie nebolo verbálne, len znovu zdvihol sekeru a pílu.

Časy, keď som sám chodil do lesa s pílou a sekerou, sa dávno pominuli – a hoci bola aj taká doba – ja som nikdy nepoužil reťazový pílu. Mojou prácou je písanie a snaha zachytiť to, o čom sa veľmi nehovorí.

Štruktúra lesa a krajina

Hovoriť o štruktúre lesa znamená zdôrazňovať vzťah medzi formou a obsahom. V tomto prípade forma označuje to, ako je hmota usporiadaná, inými slovami, aký tvar dostala. Hmotou sú stromy, podrast, kamene a pne stromov, lesné zvieratá i tí, čo robia lesné práce – to všetko na nejakom mieste, ktoré má svoju povrchovú formu. Takže v prípade lesa slovo „štruktúra“ označuje druh krajinoarchitektonického tvaru, pričom obrys i základ lesa vychádza z prírody, alebo

ho vytvaroval človek. Juhani Pallasmaa (1987) naozaj hovorí o architektúre lesa.

Všeobecným problémom je vzťah lesa k ostatnej krajine – k vodným tokom, slatinám a sídlam. Je to základ typickej fínskej krajiny, ktorá – okrem slatín – sa objavuje ako symbolické farebné polia v logu k 80. výročiu nezávislosti Fínska (les je, samozrejme, zelený). Problém je napríklad aj v tom, či profil lesa sledujeme proti oblohe, alebo ako vlnivé variácie foriem krajiny v lesnom kozuchu. Na veľký obraz sa najlepšie pozerá zvonka – na vzájomný vzťah a veľké vzory foriem krajiny z lietadla, na profil z vody, na otvorené slatiny alebo lesné polia z rôzne vysokých vyhlídk.

Keď ideme do lesa, štruktúru tvorí vzájomné zskupenie stromov a inej vegetácie, čistín a húštin, medzi a priekop, ciest a chodníčkov. Štruktúra zahŕňa i veľkosť a druh stromov. V prízemnom poschodí trsy tráv, kamene, pne, korene stromov a mraveniská.

Aj zvuky (vône a chute) sú nápomocné pri vytváraní celkového obrazu, ktorý vzniká kombináciou rôznych druhov vnímania. Jednotlivé zmyslové vnemy nepôsobia autonómne, ale navzájom sa ovplyvňujú. Les je v tomto ponímaní súborným dielom, niekedy súborným umeleckým dielom (pozri Sepänmaa, 1991).

Klasický predstaviteľ estetiky lesa, Heinrich von Salisch, analyzoval estetiku formy v publikácii *Forstästhetik* (1885), ktorú možno považovať za akýsi návod, manuál. V praktickej rovine obsahujú jeho teóriu mnohé informačné brožúry, kde možno nájsť radu, ako vykonať výrub spôsobom, ktorý rešpektuje krajinnú

formu a vyhnúť sa pritom geometrickým tvarom, a zároveň uchrániť skupiny stromov; tiež tam možno nájsť rady a pomoc pri konštruovaní lesných ciest či budovaní plantáží semenáčikov. Najnovšie inštrukcie zdôrazňujú zabezpečenie diverzity v prírode.

Lesník – záhradník

Pod „ekologickou estetikou“ rozumieme aj eleganciu fungovania ekosystémov, ich sebareguláciu a prispôbivosť. Ide o koncepcnú krásu, podobnú možno objaviť v matematike alebo v šachu; krása je otázkou racionálnosti, nie zmyselnosti.

Pochopiť „život“ lesa je aj otázkou vnímania, nemusíme jeho vývoj sledovať kontinuálne, hoci od našej poslednej návštevy uplynuli týždne, mesiace alebo roky, privíta nás dobre známy les. Príroda, a teda ani les, sa nespráva nepredvídateľne. To, že zmeny možno predvídať a uvedomiť si ich smerovanie, navodzuje pocit, že máme veci pod kontrolou. Z tohto poznatku vychádza aj vedecká koncepcia lesa.

Les, to je proces, patria k nemu požiare i výrub, obdobia rastu i oddychu. Spisovateľ a lesník Veikko Huovinen (1984, resp. 1994) opisuje cyklus jedného lesa, ktorý sa začína i končí požiarom. Nakrátko v ňom „vládne“ vrbovka, potom zo semien, ktoré odolali ohňu, vyrastú nové stromčeky, listnaté dreviny postupne nahradia ihličnany, starnutím sa vystupňuje melanchólia stanovíšť – a je tu nový požiar. Predčasná smrť (aj lesa) je vždy tragédiou, avšak aj smútok je súčasťou starnutia, podobne ako stagnácia a rozpad, ktoré prináša. Takže vo mne panenský les nevyvoláva iba pozitívne pocity.

Lesníka možno prirovnať k záhradníkovi: les treba pestovať, chrániť a starať sa oň, produkčný les je ako domáce hospodárstvo. Ale možno ho ponechať aj bez zásahu. Ak ide o prírodnú rezerváciu, najlepšia starostlivosť je – v skutočnosti žiadna. Sú aj také teórie, že do takéhoto územia by ľudia nemali zasahovať vôbec. Pri ochrane je rozhodujúci výber územia, ich vymedzenie a garancia nezasahovania – to znamená, že človek by tam mal pôsobiť len ako strážny anjel. Prírodné lesy si žijú vlastným životom a predstavujú akýsi protiklad kultúry, je tam divokosť, nedotknutá príroda – sú veľkolepé, vznešené a pozoruhodné, skôr mystické ako krásne (pozri Kovalainen, Seppo, 1997).

Na rozdiel od prírodného lesa má záhrada či park vlastnosti, ktoré sa formujú podľa požiadaviek človeka (napr. Müller, 1993). Mestské lesy a parky slúžia na rekreáciu, a nie na ťažbu dreva; to isté možno povedať o vyhlídkach či pobrežných lesoch. Predstavujú vlastne krajinárske umenie – rozvíjajú a zdôrazňujú to, čo je v území hodnotné. Podľa Salischovej estetiky formy sú takéto územia vhodné na voľné environmentálne umenie (environmental-art).

Hovorí sa, že Fínsko bez lesa by bolo ako medveď bez kožucha... Nádherný pohľad sa naskytne zhora i pri vstupe do lesného interiéru.

Niečo iné sú produkčné lesy, je to akási prechodná forma medzi prírodným lesom a lesným parkom. To však neznamená, že takéto lesy nemajú estetickú hodnotu. Aj keď ide o hospodársky typ lesa, ktorého hlavným cieľom je produkcia drevnej hmoty, je dôležitý napríklad z krajinárskeho hľadiska. Ale nielen preto. Územie, ktoré pre niekoho znamená prácu a produkciu, pre iného, a môže to byť aj sám výrobca, zasa

Les, voda, skaly a obloha – to sú základné prvky architektúry prírodnej krajiny. Na veľký obraz sa najlepšie pozerá z rôzne vysokých vyhlíadok.

rekreáciu a trávenie voľného času. Pre produkčný les sú typické aj také aktivity, ako je zber lesných plodov a húb, poľovníctvo a pod.

Ale aj produkčná krajina by mala mať estetickú hodnotu, rovnako ako spĺňať kritériá kvality. To znamená vyvážené zastúpenie finančných efektov (profitu) s ohľadom na estetické, etické, bezpečnostné, zdravotné a pod. hľadiská. Je nevyhnutné zosúladiť hodnoty a ciele (Beardsley, 1970). Z tohto pohľadu sú nároky na produkčné lesy rôznorodejšie ako na chránené a krajinné lesy.

Kritériá krásy lesa

Najjednoduchší spôsob, ako zistiť, čo sa komu páči (aj ak ide o les), je spýtať sa ho na to. A potom sa pokúsiť analyzovať odpovede a výsledky využiť pri plánovaní napríklad budúceho využitia krajiny. Vedci však na to vyvinuli špeciálnu metodiku, ktorá obsahuje opis, interpretáciu a evaluáciu (vyjadrené ich jazykom). S trochou nadsádzky by sa dalo povedať, že environmentálne plánovanie je založené na serióznej teórii, ale súvisí s ním aj kopec zábavy pri sociologickom výskume vkusu.

Iba nedávno sa začali pri týchto hodnoteniach brať do úvahy názory environmentálnych teoretikov a kritikov, hoci oni tu prakticky boli vždy – prezentovali prírodu slovom i obrazom – či už šlo o prírodovedcov, alebo milovníkov prírody. Patrili k nim píšuci cestovateľia, fotografi, pozorovatelia vtákov, zberatelia motýľov i poľovníci. To sú predstavitelia praktickej estetickej expertízy, a ich názory by mali závažiť väčšmi, ako názory laikov. Vďaka svojim vedomostiam i skúsenostiam chápu širšie súvislosti, ale zvyčajne nepresadzujú estetické aspekty, hoci môžu mať vysoko vyvinuté estetické cítenie.

Akademicky vzdelaný estetik môže, v metakritickom zmysle, analyzovať a hodnotiť vkus týchto ľudí (pozri napr. Knight, 1954). Bolo by však dobré, keby sa estetiky z *outsiderov* stali *insiderni*, aby mohli lepšie presadiť svoje vedecky podložené návrhy.

Ideály lesnej krajiny

Koncepcie jednotlivých skupín sa nemusia odlišovať až tak veľmi, ako by sa mohli na prvý pohľad zdať. Základnú hodnotu majú predmety vtedy, keď sú v stave prírodnom, a pritom sa prírodné lesy pociťujú ako ponuré, strašidelné, ťažko prístupné, zarastené húštiny.

Všeobecným ideálom je, zdá sa, kultúrny, t. j. pestovaný les, v ktorom je príroda upravená na „ľudský spôsob,“ les má priestor, sú v ňom stanovišťa stromov rôzneho veku a druhu, pomerne ľahko sa v ňom prechádza, možno zbierať hriby a rôzne lesné plody – a aj keď tam môže byť menej fauny, možno ju lepšie vidieť. V kultúrnych lesoch sa kombinuje ochrana s plánovaním. Cudzorodo pôsobia stromy rovnakého veku vysadené do geometrických tvarov. Podobne aj stopy po výruboch sa pociťujú ako čosi cudzorodé – vyrúbané čistiny a úseky rozdelené orbou a prie-

kopami. Oveľa ľahšie sa zmieruje s drámou, ktorú spôsobila príroda sama – vyhoreniská, alebo dokonca pruhy alebo holiny, ktoré odkryla búrka.

Najväčšou výzvou pre lesné hospodárstvo je vyvinúť také metódy produkcie dreva, ktoré by sa mohli akceptovať aj z estetického hľadiska. Ale aj holiny po ťažbe už po roku vyzerajú inak, pri zriedkavejšej návšteve lesa vidno iba časť celého procesu; pne a odpad po ťažbe sa rozložia, a tak sú sú prirodzeným hnojivom pre lesnú pôdu. Mohli by sme sa však pokúsiť zakomponovať do krajiny spolu so skupinami stromov aj holiny.

Na symbolickej úrovni je problémom krajina práce, a teda aj centrálné humanistické hodnoty – ľudský rod sa potom nehodnotí ako nepriateľ prírody, ale ako partner, ktorého práca – kultúra – je niečo, čo by príroda sama nikdy nevyprodukovala. Cieľom je finančný zisk, zisk nadobudnutý z kmeňov, ktoré však predstavujú bohatstvo niekde inde, v iných veciach. A hodnota tých iných vecí určuje, či vôbec jestvuje dôvod na barterový obchod. Pri hlbšom skúmaní prideme k základnej otázke sociálneho kriticismu, týkajúceho sa spôsobu života (pozri napr. Saanio, 1966).

Ťažba lesa by sa však nemala rozšíriť do krajinársky hodnotných a citlivých území. „Umelý“ les vyžaduje len estetické úpravy. Ide, ako som už spomínal, o vyhlídkové miesta a ich okolie, pobrežné lesy a lesoparky. Do tohto zoznamu by sme mali pridať aj stromy lemujúce okraje ciest.

Výrub však niekedy otvorí prekrásny pohľad do krajiny a umožní pozorovať vývoj lesa – jeho obnovu, rast semenáčikov i pôvab mladého lesa. Pochopiť nepríjemný prechodný stav je základom, aj keď nie súhlasu, tak aspoň tolerantného prístupu.

Článok *Čo skrývame za vizuálnym tlmáčom?*

Prehodnotenie estetiky lesa v eticky zameranom čísle Lesníckeho časopisu (júl, 2000) ide ešte hlbšie. Záver štvorice autorov, vzhľadom na verejnú mienku, ktorá odsudzuje stopy lesníctva, je nasledujúci: „Lesníctvo musí byť agresívne ... prevzatím vedúcej úlohy pri tvarovaní verejnej mienky“ (Hull et al., 2000, s. 38). To znamená, že pri ťažbe musí mať situáciu pod kontrolou, vytýčiť si cieľ a prebrať zaň zodpovednosť, potom môže aj verejnosť túto činnosť začať akceptovať.

Človek pracuje pre les, ale proti totalite krajiny, ak prinesie les – alebo dovoľí, aby prišiel – na miesta, odkiaľ už bol raz vytlačení pre iné využívanie krajiny.

Obhospodarovaná kultúrna krajina a vodná plocha tvoria hranicu lesa

Lesom obkľúčené domy možno vidieť tam, kde bol vysadený až do dvorov a uzavrel výhľad ich obyvateľom i okoloidúcim. Možno vidieť opätovne zalesnené otvorené polia, ktoré tvorili protiklad k pásom lesa. Rôznorodosť a bohatosť krajiny vyžaduje, aby tieto polia zostali otvorené – aj keď nebudú využité; na tom je založená diverzita krajiny. Podobne zasa niekde inde v krajine sú potrebné lesy – nemajú nijaký iný účel, sú tam hlavne pre krajinu. Samozrejme, že to neznamená, že normy estetickej kvality možno z komerčných lesov odstrániť.

Ludia sú zvyčajne ochotní niečo urobiť, ak im za to dobre zaplatia. Je veľa spôsobov, ako zaplatiť krajine, za-

slúži si to. Jednou z ciest – hoci je to v prospech spracovateľov dreva a lesných hospodárov – je chrániť ich imidž na verejnosti – ako sa o tom píše v článkoch, ktoré som spomenul. Nedostačný vzťah k hodnotám iným ako sú finančné sa obráti proti ľuďom. Netyka sa to iba súkromných „hráčov,“ ale vo všeobecnosti aj lesníctva. Vyjadruje to aj slogan *Les je základom Fínska a Les živi Fínsko*.

Aj stopy života môžu ostať v lese viditeľné. Nemusia byť vždy znakom úpadku, ale napríklad šikovného a zodpovedného hospodárenia. „*Krajina, ktorá vyzerá dobre, ešte nemusí byť dobrá, a krajina, ktorá je dobrá, nemusí vždy tak vyzerat.*“ Tieto slová vyslovil krajinný architekt a vedec Joana Iversona Nassauer, ktorý zdôrazňuje potrebu ekologického plánovania (1992). Možno len dúfať, že v ideálnom prípade sa budú roviny povrchovej a skutočnej krásy navzájom prelínať.

Literatúra

- Beardsley, M. C.: Aesthetic Welfare. *Journal of Aesthetic Education* 4, 1970, 4, p. 9 – 20.
- Hull, B. R., Robertson, D. P., Buhyoff, G. J., Kendra, A.: What Are We Hiding Behind the Visual Buffer Strip? Forest Aesthetics Reconsidered. *Journal of Forestry*, 98, 2000, 7, p. 34 – 38.
- Huovinen, V.: Tale of the Forest Folk. Translated from the Finnish (Puukansan tarina) by Steffa, T., Mäki, L. et al. Otava, Helsinki, 1984, 1994.

- Knight, H.: The Use of 'Good' in Aesthetic Judgments. In: Elton, W. (ed.): *Aesthetics and Language*. Oxford : Basil Blackwell, 1954, p. 147 – 160.
- Kovalainen, R., Seppo, S.: *Puiden kansa (The Nation of the Trees)*. Oulu : Kustannus Pohjoinen and Periferia Publications, 1997.
- Miller, M.: *The Garden as an Art*. New York : State University of New York Press, 1993.
- Nassauer, J. I.: The Appearance of Ecological Systems as a Matter of Policy. *Landscape Ecology*, 6, 1992, 4, p. 239 – 250.
- Pallasmaa, J.: Metsän arkkitehtuuri (The Architecture of the Forest). *Silva Fennica*, 21, 1984, 4, p. 445 – 452.
- Saario, M.: *Musta talvi, valkea kesä (Black Winter, White Summer)*. Otava, Helsinki, 1966 (2nd edition: Oulu : Pohjoinen, 1980).
- von Salisch, H.: *Forstästhetik (Forest Aesthetics)*. Berlin : J. Springer, 1885 (2nd edition 1902, 3rd edition 1911).
- Sepänmaa, Y.: Kauneuden käsite & Ympäristö kokonaistaideteoksena (The Concept of Beauty and the Environment as a Total Work of Art). *Bulletin 1294*. Espoo : Technical Research Centre of Finland, 1991.
- Turunen, H.: Kun olin havupuiden veli (When I was the Conifers' Brother). In: Sepänmaa, Y., Heikkilä-Palo, L., Kaukio, V. (eds.): *Metsään mieleni (I am Drawn to the Woods)*. Helsinki : Maahenki Oy, 2003, p. 71 – 77.

Prof. Yrjö Sepänmaa, University of Joensuu, P. O. Box 111, FI-80 101 Joensuu, Finland, yrjo.sepanmaa@joensuu.fi

